

KOHTUOTSUS

EESTI VABARIIGI NIMEL

Kohus	Tallinna Halduskohus
Kohtunik	Tristan Ploom
Otsuse tegemise aeg ja koht	05.03.2021, Tallinn
Haldusasja number	3-20-2055
Haldusasi	X kaebus tühistada Eesti Olümpiakomitee 11.09.2020 otsus tunnistada X treeneri kutse kehtetuks
Menetlusosalised	Kaebaja: X, lepinguline esindaja vandeadvokaadi abi Kai Villman Vastustaja: Eesti Olümpiakomitee MTÜ, lepinguline esindaja vandeadvokaat Margus Mugu Kaasatud haldusorgan: Sotsiaalministeerium
Asja läbivaatamise viis	Kirjalik menetlus, digitoimik

RESOLUTSIOON

1. Rahuldada kaebus.
2. Tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata lastekaitseaduse § 20 lg 1^a osas, milles vastav säte viitega kriminaalkoodeksi §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest.
3. Tühistada Eesti Olümpiakomitee 11.09.2020 otsus tunnistada X treenerikutse kehtetuks.
4. Lõpetada osaliselt menetlus Spordikoolituse ja -Teabe Sihtasutuse 21.09.2020 otsuse kehtetuks tunnistamise nõudes seoses kaebaja poolt nõudest loobumisega.
5. Mõista Eesti Olümpiakomiteelt (registrikood 80059467) X kasuks välja menetluskulud 515 eurot.
6. Asendada kohtuotsuses andmesubjekti nimi initsiaalidega.
7. Edastada kohtuotsus põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse läbiviimiseks Riigikohtule.

EDASIKAEBAMISE KORD

Menetlusosalistel on õigus kohtuotsuse peale esitada apellatsioonkaebus Tallinna Ringkonnakohtule 30 päeva jooksul kohaldamata jäetud õigustloova akti kohta Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve korras tehtud lahendi kuulutamisest arvates (HKMS § 180, § 181 lg 2).

ASJAOLUD JA MENETLUSE KÄIK

1. X (edaspidi kaebaja) omab treeneri kutset alates 22.12.2008 ja töötab tennisetreenerina. Eesti Olümpiakomitee MTÜ (edaspidi EOK) andis 02.02.2020 kaebajale treeneri kutse, tase 5, mis võimaldab tal treenida nii lapsi kui ka täiskasvanuid.

Vastustaja otsustas 11.09.2020 tunnistada kaebaja treeneri kutse kehtetuks. Põhjuseks oli kaebaja karistatus kriminaalkoodeksi (edaspidi KrK) § 202 alusel, mis välistab lastega töötamise (lastekaitseaduse, edaspidi LasteKS, § 20 lg 1¹).

2. Kaebaja esitas Tallinna Halduskohtule (edaspidi kohus) kaebuse EOK otsuse tühistamise nõudes. Tühistamismõude ühe alusena esitas kaebaja taotluse tunnistada LasteKS § 20 lg 1¹ põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta vastav säte kohaldamata osas, milles see ei võimalda kaebajal lastega töötamist, arvestades kuriteo asjaolusid ja määratud karistust KrK § 202 alusel. Lisaks esitas kaebaja Spordikoolituse ja -Teabe Sihtasutuse 21.09.2020 otsuse kehtetuks tunnistamise nõude, millest ta 02.03.2021 loobus.

3. Kohus võttis kaebuse menetluse, kaasas arvamuse andmiseks Sotsiaalministeeriumi (edaspidi SoM) ja määras asja lahendamiseks kirjalikus menetluses.

KAEBAJA NÕUDED JA PÕHJENDUSED

4. Haldusakti tühistamismõue põhineb kokkuvõtvalt sellel, et vastustaja tunnistas õigusvastaselt kaebaja kutsetunnistuse kehtetuks LasteKS § 20 lg 1¹ alusel. Haldusakt ei ole õiguspärane, kuna seda ei antud kehtiva õiguse alusel ega sellega kooskõlas, ei järgitud proportsionaalsuse põhimõtet, selles puuduvad kaalutlused.

5. EOK ei ole pädevaks haldusorganiks, kes saab otsustada lastega töötamise keelu üle LasteKS § 20 lg 1¹ alusel.

6. LasteKS § 20 lg 1¹ alusel antud haldusakti sisuks saaks olla lastega töötamise keelamine, kuid mitte treeneri kutse ära võtmine. Treeneri kutse ei ole otseses seoses üksnes lastega töötamisega, sest treeneri kutse laieneb ka täiskasvanute treenimisele. Treener on sportlasi ja teisi spordis osalevaid isikuid juhendav spordispetsialist, kellel on treeneri kutsekvalifikatsioon kutseseaduse tähenduses (spordiseaduse, edaspidi SpordiS, § 6 lg 2). Spordiseadus ei näe ette eraldi lastega ning täiskasvanutega töötava treeneri kutset. Haldusaktis puuduvad kaalutlused, miks välistatakse kaebajal treenerina töötamine täiskasvanutega.

7. Tegevusluba ei ole samastatav treeneri kutsega. Kuid isegi tegevusluba aluseks võttes ei anna LasteKS § 20 lg 3 õigustatud isikule õigust keelata lastega töötamist, vaid üksnes jälgida sätestatud piirangutest kinnipidamise üle ehk siis teatada piirangu olemasolust isiku tööandjale ning teostada järelevalvet piirangutest kinnipidamise osas. LasteKS § 20 lg 3 ei anna õigust treeneri kutset ära võtta.

8. Kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamise alused on ammendavalt loetletud Kutseseaduse (edaspidi KutseS) § 22 lg-s 1. LasteKS § 20 lg 1¹ ei saa olla Kutseseaduse § 22 lg 1 täiendavaks aluseks. Juhul kui vastustaja soov oli teha vastav otsus Kutseseaduse § 22 lg 1 p 3 alusel, tuli seda vastavalt põhjendada, viidates konkreetsele kutsestandardi normile. Seda vastustaja ei teinud.

9. Lapsega töötav isik ei tohi olla karistatud KrK kuriteokoosseisu (edaspidi koosseis) alusel, mis on loetletud LasteKS § 20 lg-s 1¹. Nende koosseisude hulgas on KrK § 202. Kohus karistas kaebajat 19.06.1995 kohtuotsusega KrK § 195 lg 2 ja § 202 alusel. KrK § 202 järgi kvalifitseeritavaks kuriteoks oli kaebaja poolt alaealise venna kaasatõmbamine KrK § 195 lg 2

järgi kvalifitseeritava kuriteo toimepanemisele. KrK § 202 teo alternatiivideks olid alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise eest prostitutsiooniks omakasu eesmärgil.

Kaebajat karistati vangistusega 1 aasta ja 6 kuud, kuid mis jäeti tingimuslikult kohaldamata KrK § 47 alusel 2 aastase katseajaga. KrK 30.07.1997 kehtinud (vastu võetud 12.02.1997, RT I 1997, 21, 353) redaktsioon § 58 lg 1 p 1 sätestas, et karistus kustub katseaja möödumisel, kui isik ei pane katseaja kestel toime uut kuritegu. Kuna kaebaja ei pannud karistust tingimisi kohaldamata jätmiseks otsustatud katseaja perioodil toime uut kuritegu, siis tema karistus kustus alates 31.07.1997.

Karistusseadustik (edaspidi KarS) ja karistusseadustiku rakendamise seadus, mis jõustusid 01.09.2002, ei sätestanud, milline tähendus on enne KarS jõustumist kustunud karistusel. Karistusregistri seadus (edaspidi KarRegS, vastu võetud 19.11.1997, RT I 1997, 87, 1467), mis jõustus 01.01.1998, ei reguleerinud enne KarS jõustumist kustunud karistuste kandmist karistusregistri arhiivi. KarRegS §-des 33 ja 34 puudub regulatsioon kustunud karistuste kohta kannete tegemise karistusregistri arhiivi. KarRegS § 25 lg 1 p 3 sätestas, et karistusandmed kustutatakse karistusregistrist ja kantakse üle arhiivi, kui vabadusekaotuse tingimusliku kohaldamata jätmise korral määratud katseajast on möödunud kolm aastat. Seega eeldas kande tegemine karistusregistri arhiivi, et karistusregistrisse oli eelnevalt tehtud kanne ning määratud tähtaja möödumisel kanti samad andmed edasi karistusregistri arhiivi.

KarRegS § 25 lg 4 alusel tuleb karistusregistri kaardil kustutada kõik andmed, kaart antakse üle arhiivi, kus seda säilitatakse 50 aastat. Kui puudus kehtiv kanne, siis kuulus avatud kaart üleandmisele arhiiviteenust pakkuvale isikule, mitte karistusregistri arhiivi KarRegS § 5 lg 2 tähenduses. Kuna kaebaja puhul puudus kehtiv karistusregistri kanne 01.01.1998 seisuga, ei saanud teha kannet karistusregistri arhiivi.

10. Kaebaja mõistab, EOK peab lähtuma karistusregistri andmetest ning tal puudub vajadus hakata iseseisvalt analüüsima andmete õigsust. Samas, kui kaebaja oleks kaasatud haldusmenetlusse, oleks ta saanud selgitada karistatuse asjaolusid ning vastustaja oleks saanud sellega arvestada. Vastustaja rikkus kaebaja ärakuulamisõigust.

11. Tühistamisnõude üheks aluseks on taotlus tunnistada põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätta kohaldamata LasteKS § 20 lg 1¹ osas, milles vastav säte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest.

LasteKS § 20 mõtteks on kaitsta last inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude ning prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest, samuti kaitsta last isiku eest, kes on pannud toime tapmise või mõrva. Kaebajat ei ole karistatud sellise kuriteo eest. KrK § 202 kuriteokoosseisus on sellisteks tegudeks alaealise prostitutsioonile kaasatõmbamine ja alaealise prostitutsiooniks kasutamine. Kaebaja suhtes on kohaldatud eluaegset keeldu töötada laste tennisetreenerina, mis rikub tema PS §-des 19 ja 29 sätestatud põhiõigusi.

VASTUSTAJA SEISUKOHT

12. EOK-l on pädevus tunnistada kutsetunnistus kehtetuks LasteKS § 20 lg 1¹ alusel, mis on täiendavaks aluseks Kutseseaduse § 22 lg-le 1. LasteKS sätestab muuhulgas riigi ja kohaliku omavalitsuse üksuste ametiasutuste ning avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute kohustused ja ülesanded laste õiguste ja heaolu tagamisel, lastega töötavatele isikutele seatud keelud ja piirangud (§ 1 lg 1). LasteKS eesmärgiks on lapse huvide esikohale seadmine (§ 2) ja seadus kohaldub kõigile, kes oma tegevuses puutuvad kokku lastega (§ 3 lg 1). Lapse õiguste

ja heaolu tagamiseks tuleb ennetada lapse heaolu ja arengut ohustavaid riske (LasteKS § 6 lg 1).

13. EOK-l puudus LasteKS § 20 lg 1¹ kohaldamisel kaalutusõigus, sest LasteKS § 1 lg 1, § 2, § 3 lg 1, § 6 lg 1 ja § 20 lg 1¹ koosmõjus on alati kohustus rakendada lastega töötamise keeldu isiku suhtes, keda on karistatud KrK §-s 202 sätestatud teo eest.

14. Kaebaja menetlusse kaasamata jätmise etteheide ei ole asjakohane, sest see ei oleks saanud kõrvaldada kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamise aluseks olevaid asjaolusid.

15. Treeneriks saab olla isik, kellel on treeneri kutsekvalifikatsioon kutseeaduse tähenduses (SpordiS § 6 lg 2). KutseS ega treenerite kutsestandard ei näe ette treeneri kutse andmisel erisusi ega alajaotusi eristamiseks pädevust laste või ainult täiskasvanute treenimiseks. Selline vahetegemine ei põhineks kehtival seadusel, mis ei näe ette treenerikutse andmist ainult täiskasvanutega töötamiseks.

Kuna kaebaja ei tohi lastega töötada ja puudub võimalus treeneri kutse andmiseks ainult täiskasvanutega töötamiseks, siis oli ainsaks lahenduseks treeneri kutse kehtetuks tunnistamine.

16. Karistusregistrist kustutatud ja arhiivi kantud andmetel on õiguslik tähendus isiku alaealisega seotud tööle või teenisusse võtmise otsustamisel (KarRegS § 5 lg 2 p 2). Selleks, et kontrollida isiku vastavust nõuetele, on lastega töötamiseks tegevusloa andjal õigus saada karistusregistri andmeid (KarRegS § 20 lg 1 p 9).

LasteKS § 20 lg-s 1 sätestatud piirang kehtib ka juhul, kui karistusandmed on kantud arhiivi. Sama piirang kehtib LasteKS § 20 lg-s 1¹ nimetatule. Samas LasteKS § 20 lg 2 kohaselt ei arvestata arhiivandmeid. Seega tuleb LasteKS § 20 lg 1¹ nimetatud kuritegude eest karistatud isikuid kohelda samaväärselt lg 1 nimetatud kuritegusid toimepannud isikutega, s.h arvestada karistatust ka siis, kui karistusandmed on karistusregistrist kustutatud ja kantud karistusregistri arhiivi.

Seadusandja tahtele keelata isikul lapsega töötamine LasteKS § 20 sätestatud juhtudel isegi siis, kui kuritegu on toime pandud küllaltki pikka aega tagasi, viitab muuhulgas asjaolu, et KrK (s.h § 202) kaotas kehtivuse juba rohkem kui 18 aastat tagasi (01.09.2002). Arvestades kunagise KrK § 202 karistuse võimalikku ülemmäära (5 a vabadusekaotust) ja karistusregistri seaduse § 24 lg 1 p 8 ja 9 sätestatud arhiivi kandmise tingimusi, oleks käesoleval ajal üliväike võimalus, et olemas võiks olla kunagise KrK § 202 järgi karistatud isikuid, kelle karistusandmed ei ole veel arhiveeritud ülalnimetatud § 24 lg 1 p 8 või 9 kohaselt. Seadusandja, kehtestades võrdlemisi hiljuti (2018.a) piirangu KrK § 202 sätestatud kuriteo eest karistatud isikutele, pidas sellega otseselt silmas asjaolu, et KrK § 202 toime pannud isikute registriandmed on juba valdavalt arhiveeritud või tehakse seda lähemas tulevikus.

17. Kaebaja esitas kohtumenetluses kohtuotsuse KrK § 202 alusel karistatuse kohta. Haldusakti andmisel ei teadnud EOK kohtuotsusest ning tal puudus võimalus selle saamiseks. EOK peab ebaproportsionaalseks kohustust hakata sarnastel juhtudel hindama karistatud isiku sobivust konkreetse karistuse pälvinud teo täpsemate asjaolude põhjal.

18. EOK-l puudub seisukoht, kas LasteKS § 20 lg 1¹ on proportsionaalne kaebuse esitaja õiguste seisukohast. EOK täidab seadust sellisena, nagu see on kehtestatud. KrK § 202 nägi ette karistuse kolme erineva teoalternatiivi korral: alaealise kaasatõmbamine kuriteo toimepanemisele, alaealise kaasatõmbamine prostitutsioonile, alaealise kasutamine prostitutsiooniks. Neist kaks viimast on kahtlusteta LasteKS mõjualas ja laste kaitseks. Karistusregistri teates on märgitud ainult seaduse sätteid, mille alusel isikut on karistatud. Teo sisu ega teoalternatiivi teatest ei selgu. Seega ei ole otsustaval organil üksnes teate põhjal

võimalik otsustada, kas eelnev karistatus KrK § 202 alusel võiks olla lastele ohuks või mitte ja määravaks saab vastava sätte esinemine keelatud karistuste loetelus.

19. EOK-1 puudub seisukoht karistusregistri andmete õiguspärasuse osas. Kaebuse lahendamisel ei ole sellel tähendust.

KAASATUD HALDUSORGANI SEISUKOHT

20. Põhiõiguse piirang on Põhiseaduse (edaspidi PS) § 11 mõistes proportsionaalne juhul, kui see on kohane (sobiv), vajalik ja proportsionaalne ehk mõõdukas eesmärgi suhtes. SoM on seisukohal, et LasteKS § 20 lg 1¹ ei ole vastuolus proportsionaalsuse põhimõttega, viidatud säte on kohane, vajalik ja proportsionaalne soovitud eesmärgi suhtes.

20.1. Enne LasteKS § 20 lg 1¹ jõustumist 01.01.2018 oli samasisuliselt sätteks KarRegS § 36: karistusregistri teatise väljastamise korral alaealise isiku seaduslikule esindajale või tööandjale või alaealistele teenuse osutamiseks tegevusluba andma õigustatud isikule on KarS alusel kvalifitseeritud tegudega võrdsustatud enne KarS jõustumist toimepandud teod, mis on kvalifitseeritud KrK § 115 lg 2 p 3 ja § 115 lp 3, § 115¹ lg 2, §-de 116 ja 117, § 118 lg 2, §-de 200, 200³ ja 202 ning § 202⁶ lg 3 p 2 alusel, ning välisriigis toimepandud samaväärsed kuriteod.

LasteKS § 20 lg 1¹ loetellu lisati KrK §-d 100-102 (tahtlik tapmine, tahtlik tapmine raskendavail asjaoludel, ema poolt oma vastsündinud lapse tapmine), vastavuses LasteKS § 20 lg-ga 1. KarRegS § 36 sisu toomisega LasteKS sooviti lahendada võimalik vastuolu, mis võis tekkida asjaolust, et materiaalne keeld lastega töötamiseks oli sätestatud konkreetsete koosseisudena LasteKS-s ning päringu tegemisel väljastavate karistuste loetelu KarRegS-s. Ühtlasi sooviti, et LasteKS-s oleks selgelt sätestatud, et lastega töötamise eluaegne keeld rakendub ka nendele isikutele, keda on karistatud enne KarS jõustumist või välisriigis toime pandud kuritegude eest, mis vastavad oma olemuselt LasteKS § 20 lg-s 1 loetletud KarS-s sätestatud kuritegudele.

20.2. LasteKS §-s 20 kehtestatud lastega töötamise piirangu üldine eesmärk on kaitsta laste isikupuutumast (PS § 20) ning tagada nende turvaline ja vägivallavaba areng. Kitsamalt on LasteKS § 20 lg-te 1 ja 1¹ eesmärk tagada, et lastega kokkupuutuvatele kutsealadele ei pääseks töötama isikud, keda on karistatud või kes on sundravile määratud inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude, prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest, aga ka tapmise, mõrva ja lapse tapmise eest. Laste kui haavatava sihtrühma kaitseks on põhjendatud keelata teatud süütegusid, eriti laste vastu suunatud süütegusid, toime pannud isikute tööalast kokkupuutumist lastega.

Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust, kohustab liikmesriike võtma vajalikke meetmeid tagamaks, et direktiivis nimetatud lastevastases seksuaalsüüteoos süüdi mõistetud füüsilise isiku puhul võib ajutiselt või alaliselt tõkestada vähemalt tema kutsetegevust, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega (artikkel 10 lg 1). Seetõttu on LasteKS § 20 lg-tes 1 ja 1¹ sätestatud lastega töötamise piirang üldiselt kohane ehk sobilik vahend ülaltoodud eesmärgi saavutamiseks.

20.3. LasteKS § 20 lg-ga 1¹ on hõlmatud mh KrK § 202 alusel toime pandud kuriteod, s.o alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamine prostitutsiooniks. KrK § 202 koosseis hõlmab ka tänases mõistes inimkaubandusena käsitletavaid kuritegusid nagu alaealise kaasamine prostitutsioonile või kuritegevusele. Hetkel kehtiv KarS § 175 (inimkaubandus alaealise suhtes), mille alusel süüdimõistmine toob kaasa eluaegse lastega töötamise keelu LasteKS § 20 lg 1 kohaselt, sisaldab mh noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamist majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma selleta, et ta alustaks või jätkaks prostitutsiooniga või kuritegevusega tegelemist.

KrK §-s 202 sätestatud alaealise kaasatõmbamine kuriteole kuulub nende kuritegude hulka, mille eest karistust peetakse lastele ohuks. Oluline on märkida, et KrK § 202 sätte sõnastus on ajas muutunud. Näiteks 1980. aastal oli sätte pealkiri „Alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele“ ja sätte ise oli sõnastatud järgmiselt: „Alaealise kaasatõmbamise eest

kuritegevusele, kerjamisele, prostitutsioonile, hasartmängude mängimisele või tema kallutamise eest tugevatoimelise aine tarvitamisele, samuti alaealise kasutamise eest parasiitliku äraelamise eesmärgil [...]“. Seevastu näiteks vahetult enne KrK kehtetuks tunnistamist 2002. aastal, oli sätte pealkiri „Alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile“ ning sätte ise oli sõnastatud järgmiselt: „Alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise eest prostitutsiooniks [...]“. Nagu eelnevalt selgitatud, siis viitas 1980. aastal kõnealune KrK sätte ka alaealise kasutamisele parasiitliku äraelamise eesmärgil, mille all mõeldi alaealise kasutamist vahendina elatusvahendite hankimisel. Tavaliselt kaasnes sellega alaealise sundimine tegelema kerjamisega, prostitutsiooniga või muu taolise tegevusega. Seega on sätte ajalooliselt hõlmanud erinevaid raskeid kuritegusid.

Eelnevast tulenevalt hõlmab KrK § 202 selliseid kuritegusid, mis on oma olemuselt võrdsustatavad LasteKS § 20 lg-s 1 nimetatud KarS alusel kvalifitseeritud tegudega ning mille osas on seadusandja selge tahe olnud välistada nende isikute suhtes võimalus lastega töötamiseks. Seega on KrK § 202 nimetamine kõnealuses sättes vajalik.

20.4. Lastega töötamise piirangu olemasolu kontrollitakse karistusregistri päringuga, millest nähtub mh KarS või muu seaduse sätte, milles sätestatud süüteo toimepanemises isik süüdi mõisteti (KarRegS § 12 lg 4). Karistusregistri päring ei anna teavet selle kohta, milles isiku tegu täpsemalt seisnes, sh nt kas isik mõisteti KrK § 202 alusel süüdi alaealise kaasatõmbamise eest kuriteole või kaasatõmbamise eest prostitutsioonile. LasteKS § 20 regulatsioon lähtub üksnes isiku süüdimõistmisest teatud sätte alusel ega võimalda lastega töötamise piirangu rakendamisel täiendavalt arvesse võtta isiku teo või selle toimepanemise asjaolusid. Sellist subjektiivset hindamist võimalust ei ole ette nähtud, et tagada keelu eesmärgi täitmine ja tõhusus laste õiguste kaitsmisel.

20.5. Sätte on proportsionaalne ehk mõõdukas soovitud eesmärgi suhtes. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Kuigi lastega töötamise piiranguga sekkutakse teatud kuritegusid toime pannud isikute õigusesse vabalt valida elukutset ja töökohta (PS § 29), on see lubatud teiste isikute (antud juhul laste) õiguste ning vabaduste kaitsmiseks. Piirangu mõõdukuse hindamisel on oluline ka arvesse võtta, et LasteKS § 20 piirangud keelavad isikul töötamise lastega (sh nt töötamise lasteasutuses), kuid mitte üldiselt töötamist teatud elualal. Lapsega töötavaks isikuks loetakse töös või kutsetegevuses, vabatahtlikus tegevuses, asendusteenistuses teenides, tööturuteenustel osaledes või praktikandina lapsega vahetult kokku puutuvat isikut (LasteKS § 18 lg 2). Need on isikud, kellel oma ametijuhendi või töö iseloomu tõttu tuleb lastega otse ja vahetult kokku puutuda. Seega ei välista kõnealune sätte tingimata isiku töötamist sellisel tegevusalal, kus ta saab töötada üksnes täiskasvanutega.

20.6. Justiitsministeeriumis 2020. aastal läbi viidud laste vastu suunatud korduvate seksuaalkuritegude ennetamise poliitikaanalüüsis jõuti seisukohale, et LasteKS § 20 lg-tes 1 ja 2 välja toodud kuritegusid võib üldjuhul pidada asjakohasteks.

KOHTU SEISUKOHT JA PÕHJENDUSED

21. Kohus leiab, et kaebus kuulub rahuldamisele. Kohus tunnistab põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätab kohaldamata LasteKS § 20 lg 1¹ osas, milles vastav sätte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest. Seetõttu lähtus EOK õigusvastaselt kaebaja kutsetunnistust kehtetuks tunnistades LasteKS § 20 lg-st 1¹, mistõttu tuleb haldusakt tühistada. Muud kaebuses esitatud väited, mida kohus käsitleb otsuse p-des 22-27, ei anna alust kaebuse rahuldamiseks.

22. Haldusakt on õiguspärane, kui ta on antud pädeva haldusorgani poolt andmise hetkel kehtiva õiguse alusel ja sellega kooskõlas, proportsionaalne, kaalutusvigadeta ning vastab

vorminõuetele (Haldusmenetluse seadustiku, edaspidi HMS, § 54).

Kohus leiab, et EOK-l on pädevus otsustada lastega töötamise keelu üle LasteKS § 20 lg 1¹ alusel. EOK on eraõiguslik juriidiline isik, kellele seadusandja on sarnaselt riigile, kohaliku omavalitsusele ning avalik-õiguslikele juriidilistele isikutele pannud õigusliku kohustuse laste õiguste ja heaolu tagamisel (LasteKS § 1 lg 1). See õiguslik kohustus seondub ohu ennetamisega (LasteKS § 6 lg 1), milleks on seadusandja ette näinud keelu lastega töötavatele isikutele (LasteKS § 20). LasteKS §-s 20 sätestatud keelu eesmärk on kaitsta laste kehalist ja vaimset tervist (PS § 27) ning seeläbi ka teisi lapse õigusi ja vabadusi.

Treenerina saab tegutseda isik, kellel on treeneri kutsekvalifikatsioon kutseseaduse tähenduses (SpordiS § 6 lg 2). Seega on kutsetunnistuse omamine treenerina töötamise tingimus (KutseS § 15 lg 2). Treeneri kutse andjaks on EOK (Kutse andmise kord treeneri kutsetele p 1.6., KutseS § 10 lg 1).

Lapsega töötav isik on kutsetegevuses lapsega vahetult kokku puutuv isik (LasteKS § 18 lg 2). Selleks, et isik saaks lapsi trenida, peab ta omama kutsetunnistust kui tegevusluba LasteKS § 20 lg 3 sõnastuses. Kutse andja on kohustatud täitma LasteKS § 20 lg-tes 1, 1¹ ja 2 sätestatud keeldu (LasteKS § 20 lg 3).

Järelikult oli EOK-l, lähtudes LasteKS eesmärgist (§ 1 lg 1, § 6 lg 1) ning LasteKS § 20 lg-st 3 nimetatud volitusnormist, õigus rakendada LasteKS § 20 lg-s 1¹ sätestatud keeldu.

23. EOK andis kaebajale 02.02.2020 treeneri kutse, tase 5. Seega otsustas EOK, et kaebaja kompetentsus vastab kutsestandardis kehtestatud nõuetele (KutseS § 15 lg 1).

EOK ei lähtunud vaidlustatud haldusakti andes KutseS §-s 22 reguleeritud kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamise alustest. EOK ei heitnud kaebajale ette, et ta on kutsetunnistuse omandanud ebaseaduslikult (KutseS § 22 lg 1 p-d 1-2) või et tema tegevus pärast kutsetunnistuse omandamist ei vasta kutsestandardile (KutseS § 22 lg 1 p 3).

KutseS eesmärgiks on muuhulgas kutsesüsteemi toimimise tagamine, selleks et arendada, hinnata ja tunnustada inimeste kompetentsust (KutseS § 2 lg 1). Kutsestandardis esitatakse kompetentsusnõuded (KutseS § 5 lg 1). Kohtu hinnangul on kompetentsuse hindamine kutse andja poolt keskne KutseS teema.

Treeneri kutsestandardi kohaselt on treeneri tööks vajalikud isikuomadused pinge- ja stressitaluvus, saavutusvajadus, vastutustunne, ausus, järjekindlus, täpsus, paindlikkus, kohanemisvõime, headus, empaatiavõime, emotsionaalne stabiilsus, motiveerimisvõime. Treeneri kutse, tase 5 kompetentsust hinnatakse järgmistes valdkondades: sportimise organiseerimine ja arendamine, õppe- ja treeningprotsessi läbiviimine (<https://www.kutseregister.ee/ctrl/et/Standardid/vaata/10865979>).

Lastega töötamise keeld on iseseisev alus kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamisel, kuna ei ole vahetult kompetentsusega seostatav. Eriti kehtib see LasteKS § 20 lg 1¹ puhul: keeld seondub isiku karistatusega KrK alusel (KrK kehtis kuni KarS jõustumiseni 01.09.2002). Seega ei sobitu LasteKS § 20 lg-s 1¹ sätestatud keeld KutseS eesmärgi ega struktuuriga.

Kokkuvõtvalt leiab kohus, et EOK tugines õiguspäraselt LasteKS § 20 lg-le 1¹.

24. LasteKS §-s 20 kasutatakse läbivalt sõnastust *lapsega töötava isikuna ei tohi tegutseda isik*. Enne LasteKS jõustumist 01.01.2019 oli vastav keeld Eesti Vabariigi lastekaitseaduse §-s 51¹, mis kehtestati KarS muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadusega. Eelnõu seletuskirja märgitakse, et *alates 20.07.2007 kehtib Eestis ka lastega töötamise piirang, mis*

tagab, et lastega kokkupuutuvatele kutsealadele ei pääseks töötama isikud, keda on karistatud või kes on sundravile määratud inimkaubanduse, seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegude, prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuritegude eest. Tegu on alalise keeluga (469 SE seletuskiri lk 12, www.riigikogu.ee). Sama põhjendust korratakse LasteKS eelnõu seletuskirjas (677 SE seletuskiri lk 48, www.riigikogu.ee).

LasteKS § 20¹ osas on selgitatud, et *muudatusega täiendatakse lastekaitseaduses sätestatud lastekaitsetöötajana ja lapsega töötava isikuna töötamise piiranguid ka enne karistusseadustiku jõustumist kehtinud kriminaalkodeksi asjakohaste paragrahvide alusel karistatusega*. Eelnõu seletuskirjas kasutatakse väljendeid *lastega töötamise eluaegne keeld ja absoluutset keeld* (489 SE teise lugemise seletuskiri lk 9-10).

Seaduseelnõu seletuskiri on üks seadusandja tahte tõlgenduse allikas. Nii teleoloogilise kui ka grammatilise tõlgenduse alusel saab järeldada, et seadusandja on soovinud LasteKS § 20 puhul kehtestada absoluutse keelu.

Riigikohus on varasemas praktikas relvaseaduse põhiseaduspärasust hinnates selgitanud, et mõnede tahtlike kuritegude (nt terrorism, isikuvastased kuriteod või kuriteod, mille toimepanemisel kasutati relva) toimepanemise eest karistatud isikute relvaloa kehtetuks tunnistamise ilma kaalutusõiguse võimaldamiseta võib lugeda põhjendatuks (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 60). Kohus leiab, et LasteKS § 20 sõnastusest ja seaduseelnõu seletuskirjast lähtuvalt võis EOK eeldada, et seadusandja on lapsega töötava isiku keelu kehtestanud ilma kaalutusõiguse võimaldamiseta. EOK-l kutse andjana tuli täita LasteKS § 20 lg 1¹.

25. Kohus nõustub EOK tõlgendusega treenerina tegutsemise osas. Spordi- ja kutseseadus, samuti kutsestandard kehtib treeneri kui vastavate kompetentsidega isiku suhtes. Kuna kaebaja lastega töötada ei tohi ja puudub võimalus treeneri kutse andmiseks ainult täiskasvanutega töötamiseks, siis oli EOK ainsaks õiguslikuks võimaluseks tunnistada kaebaja treeneri kutse kehtetuks.

Karistusregistri arhiveeritud andmete kohaselt on kaebajal karistus KrK § 202 alusel. Menetlusosalised ei ole kohtule edastanud teavet, millest nähtub, et tegemist ei ole kehtivate andmetega. Karistusregistrist kustutatud ja arhiivi kantud andmetel on õiguslik tähendus isiku alaealisega seotud tööle või teenistusse võtmise otsustamisel (KarRegS § 5 lg 2 p 2). Seega oli EOK kutse andjana kohustatud lähtuma kaebaja karistusest.

26. Kohus tuvastab, et EOK rikkus kaebaja ärakuulamise kohustust (HMS § 40 lg 1). Kohus taunib EOK tegevust, mille tulemusel sai kaebaja enda põhiõiguste rikkumisest teada alles siis, kui EOK oli otsuse teinud. Kuid ka kaebaja ärakuulamisõiguse järgimise korral ei oleks EOK saanud anda teistsugust haldusakti. Kohus selgitas otsuse p-s 24, et EOK-l puudus kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamise osas kaalutusõigus. Järelikult ei oleks saanud tähendust omada kaebaja poolt EOK-le antav teave kuriteo toimepanemise asjaolude kohta.

Kuigi EOK rikkus kaebaja ärakuulamise kohustust, ei tooks see sellel alusel haldusakti tühistamise korral kaasa teistsuguse haldusakti andmist. Seetõttu ei anna selle õigusliku kohustuse rikkumine alust kaebuse rahuldamiseks.

27. Arvetades seadusandja poolt kehtestatud absoluutset keeldu puudub vajadus hinnata haldusakti põhjendamiskohustuse järgimist. Kuigi EOK rikkus põhjendamiskohustust, ei tooks see sellel alusel haldusakti tühistamise korral kaasa teistsuguse haldusakti andmist. Seetõttu ei anna selle õigusliku kohustuse rikkumine alust kaebuse rahuldamiseks.

28. Vaatamata kohtuotsuse p-des 22-27 toodud põhjustele kuulub kaebus rahuldamisele, sest kohus tunnistab LasteKS § 20 lg 1¹ põhiseadusega vastuolus olevaks ja jätab kohaldamata osas, milles vastav säte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest.

Põhiseaduslikkuse järelevalve menetluse algatamine

29. Kaebaja taotleb jätta kohaldamata LasteKS § 20 lg 1¹. Kaebaja arvates on säte PS-ga vastuolus, kuna see ei arvesta tema poolt toimepandud kuriteo asjaolusid. Sel põhjusel ei ole LasteKS § 20 lg 1¹ puhul täidetud need eesmärgid, mida seadusandja (edaspidi Riigikogu) soovis saavutada.

Riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel (PS § 3 lg-st 1). Igaüks võib oma kohtuasja läbivaatamisel nõuda asjassepuutuva seaduse põhiseadusevastaseks tunnistamist (PS § 15 lg 1 ls 2). Kohtul tekkis asja menetledes kahtlus, kas LasteKS § 20 lg 1¹ on kooskõlas proportsionaalsuse põhimõttega (PS § 11). Kohus jätab asja lahendamisel kohaldamata seaduse, kui see on vastuolus Eesti Vabariigi põhiseadusega (HKMS § 158 lg 4).

Asjassepuutuv säte

30. Riigikohus võib asja lahendamisel kohtulahendi alusel tunnistada kehtetuks või põhiseadusega vastuolus olevaks õigustloova akti või selle sätte, mis on kohtuasja lahendamisel asjassepuutuv (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seadus § 14 lg 1). Riigikohtu väljakujunenud praktika kohaselt on asjassepuutuv norm, mis on kohtuasja lahendamisel otsustava tähtsusega (RKPJKo 22.12.2000 otsus asjas nr 3-4-1-10-00, p 10). Asjassepuutuv on norm, mida tuleb kohtuasja lahendamisel kohaldada ja mille põhiseadusvastasuse korral peaks kohus otsustama teisiti kui selle põhiseaduspärasuse korral (RKPJKo 18.06.2010 otsus asjas nr 3-4-1-5-10, p 13, Riigikohtu üldkogu 26.06.2014 otsus asjas nr 3-4-1-1-14 (p 77) ja seal viidatud lahendid). Seejuures tuleb asjassepuutuvaks lugeda see isiku suhtes kohaldatud norm, mis vaatlusalust suhet või olukorda tegelikult reguleerib (RKPJKo nr 3-4-1-8-06, p 17).

Kohus leiab, et asjassepuutuv säte on LasteKS § 20 lg 1¹ osas, milles see keelab isikule anda treeneri kutset, kui teda on karistatud KrK § 202 alusel sõltumata kuriteo asjaoludest. Kaebaja on isik, keda on karistatud KrK § 202 alusel. Seega on LasteKS § 20 lg 1¹ alusel välistatud, et kaebaja saaks treeneri kutset omada ning EOK kui kutse andjal oli õiguslik kohustus tunnistada kaebaja kutsetunnistus kehtetuks.

Kui kohus ei kohalda LasteKS § 20 lg 1¹, tähendab see, et kaebaja vastab treeneri kutsestandardi kompetentsuse nõutele ning kohus peaks kaebuse rahuldama. Eeltoodust tulenevalt leiab kohus, et LasteKS § 20 lg 1¹ on asjassepuutuv säte.

Riivatavad põhiõigused

31. Igaühel on õigus vabale eneseteostusele (PS § 19 lg 1). Vaba eneseteostus toetub vabale enesemääramisele. Igal inimesel on õigus enda huvidest, väärtustest, oskustest ja teadmistest lähtuvalt otsustada, millise tegevusega oma elu sisustada, arvestades seejuures teiste isikute õiguste ja vabadustega ning järgides seadust (PS § 19 lg 2).

Vaba eneseteostus hõlmab endas õigust valida tegevusala ja elukutse (PS § 29 lg 1). PS §-d 19 ja 29 koosmõjus võimaldavad isikule inimväärikust ja elatise teenimist (põhjalikumalt Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 19 komm 3,4, § 29 komm 5, www.pohisedus.ee).

Kohus leiab, et kaebaja tegevus tennisitreenerina üle 12 aasta on tõenduseks eneseteostuse, tegevusala ja elukutse valikul. EOK poolt kaebaja kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamine ei võimalda kaebajal tegutseda treenerina, see tähendab piirab kaebaja PS § 19 lg-s 1 ja 29 lg-s 1 sätestatud põhiõigusi. Seega peab kohus asjakohaseks kontrollida PS § 19 lg 1 ja 29 lg 1 riive põhiseaduspärasust.

Riivatavate põhiõiguste proportsionaalsus

32. KutseS kohaselt täidab treeneri kutse andmist EOK kui eraõiguslik juriidiline isik. Kohus leidis otsuse p-s 22, et EOK-l kui kutse andjal on Riigikogu tahtest ja LasteKS regulatsioonist tulenevalt õiguslik kohustus rakendada lastega töötamise keeldu LasteKS § 20 lg 1¹ alusel. Seega rakendab eraõiguslik juriidiline isik Riigikogu poolt kehtestatud keeldu.

Kutsetunnistuse andmise keeldu, mis väljendub kaebaja puhul kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamises, saab rakendada üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja tingimustel, mis peavad olema PS-ga kooskõlas (RKPKo 26.04.2011 otsus asjas nr 3-4-1-2-11, p 43).

Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine on siduv kogu riigivõimule, see tähendab ka Riigikogule (RKPKo 28.04.2000, 3-4-1-6-00, p 13, 05.03.2001, 3-4-1-2-01, p 16, 03.05.2001, 3-4-1-6-01, p 17).

33. PS § 19 lgs 1 ja 29 lg-s 1 sätestatud õigused ei ole absoluutsed õigused. Tegemist on lihtsa seadusereservatsiooniga põhiõigustega. Seega võib Riigikogu põhjendatud juhtudel piirata neid põhiõigusi teiste isikute õiguste ning vabaduste kaitseks.

Kaebaja põhiõiguste rikkumisega ei ole tegemist, kui LasteKS § 20 lg 1¹ on põhiseaduspärane ehk formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas. Formaalne põhiseaduspärasus tähendab, et põhiõigusi piirav õigustloov akt peab vastama pädevus-, menetlus- ja vorminõuetele ning määratuse ja seadusereservatsiooni põhimõtetele (RKPKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 47). Kohus leiab, et LasteKS § 20 lg 1¹ vastab formaalse põhiseaduspärasuse nõuetele.

Materiaalne kooskõla PS-ga tähendab, et põhiõigust riivav õigusnorm on kehtestatud põhiseadusega lubatud eesmärgi saavutamiseks ja õigunormist tulenev riive peab olema proportsionaalne, st kaaluma üles riive ebasoodsa mõju õigusnormi adreessadile.

Riigikogu tegevus ja selle eesmärk

34. Seega tuleb esmalt vastata küsimusele, kas Riigikogul oli mõistlik ja asjakohane põhjus LasteKS § 20 lg 1¹ kehtestamiseks, teades, et sellega piiratakse normi rakendusala järevalt isikute põhiõigusi.

Lastega töötamise keeldu (edaspidi keeld) legitiimseks eesmärgiks on eelkõige kaitsta laste kehalist ja vaimset tervist (PS § 27) ning seeläbi ka teisi lapse õigusi ja vabadusi. *Igaiühe õigus tervise kaitsele on mitmetahuline põhiõigus, mis on tihedalt seotud PS §-s 10 sätestatud õigusega inimväärikusele, PS §-s 16 sätestatud õigusega elule ja PS §-st 26 tuleneva eraelu puutumatuslega* (kehalist ja vaimset puutumatus on käsitletud Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne, § 28 kommentaar 1). Kaitse saavutamise meetmeks on ohu ennetamine, vältides raske kuriteo eest karistatud isiku kokkupuudet lastega. Keeldu eesmärk on PS-ga kooskõlas, sest riigivõim, sealhulgas Riigikogu, on kohustatud võtma kasutusele meetmeid põhiõiguste ja vabaduste tagamiseks (PS § 14).

Keelu osas tuleb arvestada, et selle kehtestamiseks oli seadusandjal õiguslik kohustus (Euroopa Parlamendi ja Euroopa Liidu Nõukogu direktiivi 2011/93/EL, edaspidi direktiiv, art 10 lg 1): *Selleks et hoida ära süüteo kordumise oht, võtavad liikmesriigid vajalikud meetmed tagamaks, et mis tahes artiklites 3–7 osutatud süüteos süüdi mõistetud füüsilise isiku puhul võib ajutiselt või alaliselt tõkestada vähemalt tema kutsetegevust, mis eeldab otseseid ja korrapäraseid kontakte lastega.*

Direktiiv määratles kuritegude liigid (seksuaalse kuritarvitamisega, seksuaalse ärakasutamisega, lapspornoga seotud süüteod ja lapse ahvatlemine seksuaalsel eesmärgil (direktiivi art-d 3-6), samuti üldised karistusõiguslikud eeldused (kuriteost osavõtt, katse, direktiivi art 7), mille osas ei olnud seadusandjal vaba valikut – nende kuritegude ning teo karistatavuse üldiste eelduste täidetuse puhul tuli keeld ette näha.

Direktiivi eesmärgiks on ära hoida seksuaalkuritegude kordumisest lähtuv oht lastele. Kohtu hinnangul valiti välja kuriteod, mille puhul on kas suur või vähemalt arvestav tõenäosus kuriteo kordumiseks ning mis oma olemuselt kujutavad tõsist ohtu lastele. *Laste seksuaalse kuritarvitamine ja ärakasutamine, sealhulgas lasteporno, rikub raskelt laste põhiõigusi, milleks on eelkõige lapse õigus heaoluks vajalikule kaitsele ja hoolitsusele* (direktiivi põhimõtete punkt 1).

Direktiiv jättis liikmesriikidele vabaduse otsustada, kui tõsiseks nad seksuaalkuritegude ohtu peavad. Sellest lähtuvalt oli võimalik keeldu rakendada ajutiselt või alaliselt. Kohus ei leinud direktiivi põhimõtetest ega artiklitest suunist selle kohta, kumb ajaline piirang on direktiivi kehtestaja silmis eelistatum. Seega oli seadusandja valik, kui intensiivselt sekkuda nende isikute põhiõigustesse, keda keeld puudutab.

Keelu rakendamine eeldab võimalust saada karistusandmed (direktiivi art 10 lg 2).

35. Riigikogul oli õiguslik kohustus luua direktiivi järgimiseks vajalikud õigusnormid hiljemalt 18.12.2013 (direktiivi art 27). Riigikogu täitis kohustuse art 10 osas sellisel:

- 1) Riigikogu võttis 21.11.2012 vastu Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 51¹ ja KarRegS § § 20 lg 1 p 9 muudatuse, mis jõustusid 23.12.2013 (SE 469, karistusseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus);
- 2) Riigikogu võttis 19.11.2014 vastu LasteKS § 20 lg-d 1 ja 2, mis jõustusid 01.01.2016 (SE 677, LasteKS eelnõu, www.riigikogu.ee);
- 3) Riigikogu võttis 28.11.2017 vastu LasteKS § 20 lg 1¹, mis jõustus 01.01.2018 (SE 489, Sotsiaalhoolekande seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu, www.riigikogu.ee).

LasteKS rakendussätted (§ 41 lg-d 2 ja 3) nägid ette tähtajad, mille jooksul tuli tagada lastega töötavate isikute kontroll karistusregistri andmete alusel ja keelu rakendamine nende isikute suhtes, kes kuulusid LasteKS § 20 rakendusalaselle.

Riigikogu määratles Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §-s 51¹ ja LasteKS § 20 lg-tes 1, 1¹ ja 2 määratlenud koosseisud, mille alusel karistatud isikud kujutavad endast ohtu lastele. Riigikogu tegi järgmise valiku:

- 1) Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §-s 51¹ ja LasteKS § 20 lg-tes 1, 1¹ nimetatud koosseisude puhul kehtib keeld kehtivate kui arhiveeritud karistusandmete olemasolul;
- 2) LasteKS § 20 lg-s 2 nimetatud koosseisude puhul kehtib keeld ainult kehtivate karistusandmete puhul.

1) Kohus, tutvunud koosseisude loeteluga (KarS §-d 133–133³, 141–145¹, 175, 175¹ või 178–179), leiab, et Riigikogu kehtestas Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse §-s 51¹ LasteKS § 20 lg-s 1 keelu lähtudes direktiivi art-test 3-6: 1) inimkaubandus 2) seksuaalse enesemääramise vastased kuriteod 3) prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuriteod. LasteKS eelnõu menetluse käigus lisati loetellu eluvastased kuriteod (KarS § 113, 114, 116) Õiguskantsleri Kantslei ettepanekul ja kooskõlastatult Justiitsministeeriumiga (677 SE seletuskiri lk 48, www.riigikogu.ee).

Kohus, tutvunud koosseisude loeteluga (KrK § 100–102, § 115 lg 2 p 3, § 115 lg 3, § 115¹ lg 2, §-de 116 ja 117, § 118 lg 2, §-de 200, 200³ ja 202, § 202⁶ lg 3 p 2 – KrK terviktekst kuni kehtivuse lõpuni, <https://www.riigiteataja.ee/akt/22221>), et Riigikogu tahe oli LasteKS § 20 lg-s 1¹ keelu kehtestades lähtuda direktiivi art-test 3-6: 1) inimkaubandus 2) seksuaalse enesemääramise vastased kuriteod 3) prostitutsiooni- ja lastepornoga seotud kuriteod.

2) Lähtudes direktiivi eesmärgist oli Riigikogul vabadus täiendavalt määratleda koosseisud, mille puhul keeldu kohaldada. Kohus leiab, et sellest põhimõttest lähtudes kehtestas Riigikogu LasteKS § 20 lg-s 2 sätestatud keelu.

KarRegS § § 20 lg 1 p 9 muudatusega anti tegevusloa andmiseks õigustatud isikule õigus taotleda karistusregistri arhiivis asuvaid andmeid Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse § 51¹ rakendamiseks.

36. Kohus on veendumusel, et Riigikogu lähtus lisaks direktiivile riigi kriminaalpoliitikast ja kriminoloogilisest seisust. *Rasked kuriteod, nagu laste seksuaalne ärakasutamine ja lasteporno, nõuavad terviklikku lähenemisi, mis hõlmab teo toimepanijate suhtes kriminaalmenetluse läbiviimist, lapssohvrite kaitset ja kõnealuste kuritegude tõkestamist. Nimetatud süütegude vastase võitlusega seotud meetmete rakendamisel tuleb esikohale seada lapse huvid, nagu see on sätestatud Euroopa Liidu põhiõiguste hartas ja ÜRO lapse õiguste konventsioonis* (SE 469 seletuskiri lk 2, www.riigikogu.ee).

Aastatel 2009-2019 kasvas seksuaalkuritegude koguarv ca 300-lt 643ni, 643st seksuaalkuriteost 549 olid suunatud alaealise vastu (<https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/seksuaalkuriteod.html>).

Eeltoodut arvestades ei ole kohtu hinnangul kahtlust, et Riigikogul oli mõistlik ja asjakohane põhjus keeld kehtestada. Eraldi küsimus on selles, kui läbimõeldult keeld kehtestati hinnates keelust tulenevat mõju keelu rakendusalaselle jäävatele isikutele.

Kohtu ülesanne ja pädevus PS järelevalve menetluses

37. Põhiseaduslikkuse järelevalve toimub abstraktse ja konkreetse normikontrolli kaudu. Kohus teostab kohtuasja raames konkreetset normikontrolli: hindab asjassepuutuva õigustloova akti või selle sätte põhiseaduspärasust (vt nt Riigikohtu 23.02.2004 otsus asjas nr 3-3-1-1-04, p 15). Kohus ei hinda keeldu tervikuna (LasteKS § 20 lg-d 1, 1¹ ja 2), vaid üksnes LasteKS § 20 lg-st 1¹ lähtuvat keelu põhiseaduspärasust.

Keelu proportsionaalsus

38. Kuigi kohus leidis, et Riigikogu kehtestas keelu tervikuna legitiimset eesmärki silmas pidades, saab põhiõiguse riivet pidada materiaalselt õiguspäraseks vaid siis, kui on järgitud PS §-st 11 tulenevat proportsionaalsuse põhimõtet (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 50).

Proportsionaalsuse põhimõtte järgimine tähendab seda, et riive on eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas. Sobiv on abinõu, mis soodustab eesmärgi saavutamist. Sobivuse seisukohalt on vaieldamatult ebaproportsionaalne abinõu, mis ühelgi juhul ei soodusta eesmärgi saavutamist. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne teise, kuid isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne kui esimene. Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt põhiõigusse sekkumise ulatust ja intensiivsust ning teiselt poolt eesmärgi tähtsust (RKPJKo 14.12.2010 otsus asjas nr 3-4-1-10-10, p 51)

39. Kohus leiab, et keelu rakendamine kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamise kaudu on sobiv abinõu, sest sellega on võimalik vähendada laste seksuaalkuritegude ohvriks langemise ohtu. Kui isikut on karistatud LasteKS § 20 lg-s 1¹ sätestatud kuriteo eest, siis võib ta ka pärast karistuse ärakandmist kujutada endast ohtu. Seksuaalkuriteod on üks liik sõltuvuskuritegusid, mis annavad aluse püstitada hüpoteesi, et isik võib ka tulevikus sellist liiki kuritegusid sooritada. Riigikohus on seda seisukohta väljendanud vahistamise kui prognoosotsuse põhjendatuse hindamisel (nt Riigikohtu 24.09.2020 määrus asjas nr 1-20-5036, p 13). Direktiiv, andis Riigikogule aluse lähtus samaks lähtekohaks.

40. Keeld on eesmärgi saavutamiseks vajalik. Kutsetegevuse kaudu puutuvad lastega vahetult ja pidevalt kokku erinevate tegevusalade esindajad, sealhulgas treenerid. Arvestades seksuaalkuritegude levikut, nende väga kahjulikku mõju ohvri kehalisele ja vaimsele tervisele, leiab kohus, et keelule ei ole samaväärselt tõhusat alternatiivi.

41. Kohus on aga veendunud, et kaebaja suhtes ei ole keeld ja sellest tulenevalt vältimatult tema kutsetunnistuse kehtetuks tunnistamine mõõdukas.

Keeld ei tohi kahjustada seadusega kaitstud huvi või õigust rohkem, kui see on normi legitiimse eesmärgiga põhjendatav (vt nt RKPJK 17.03.1999 otsus asjas nr 3-4-1-1-99, p 13). Mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb ühelt poolt kaaluda kaebaja põhiseaduslike õiguste piiramise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärki kaitsta laste kehalist ja vaimset tervist.

Kaebaja karistatuse aluseks olevast kohtuotsusest nähtub, et kaebaja kuriteod kvalifitseeriti KrK § 195 lg 2 ja KrK § 202 alusel. Kaebaja kui täisealine, eesmärgiga toime panna kuritahtlik huligaansus (KrK § 195 lg 2), kaasas kuriteo toimepanemisse enda alaealise venna (KrK § 202) ja kaks tuvastamata isikut.

Kaebaja ja tema venna tegevus kvalifitseeriti kuritahtlikuks huligaansuseks (KrK § 195 lg 2) järgmistel põhjustel: *huligaansetel ajenditel tegutsedes äärmisel jultunult, alaealise isiku juuresolekul, peksid kannatanu läbi, teostades lööke rusikatega näkku, peale tema kukumist põrandale jalgadega näkku ja keha piirkonda, tekitades kerged kehavigastused, mis töid endaga kaasa lühiajalise terviserikke, kestvusega rohkem kui 6.päeva /peaaju põrutus, näo parema õlavarre ja parema põlve verevalumid ja marrastused/. Huligaansete tegevuste tagajärjel oli rikutud naabrite rahu kolmanda korruse trepimademel, läbilõigatud telefonikaabel (kohtuotsus ja selle tõlge, kaebuse lisad 9, 10).*

Kohus leiab, et asja lahendamisel ei ole oluline täpselt hinnata, millisele koosseisule vastaks kaebaja tegu tänasel päeval. Määrav on, kas kaebaja poolt toime pandud kuritegu on oma olemuselt selline, mis vastab Riigikogu eesmärgile keeldu kehtestades.

Kohus leiab, et kuritahtlik huligaansus kohtuotsuses kirjeldatud kujul võib KarS puhul vastata avaliku korra rikkumisele vägivallaga (KarS § 263 p 1, KarS 01.09.2002 jõustunud terviktekst, RT I 2002, 86, 504). Selliselt on KarS jõustumise järgselt Riigikohus hinnanud isiku tegevust KrK § 195 lg-s 2 sätestatud kuriteo puhul (Riigikohtu 05.09.2003 määrus asjas nr 3-1-1-111-03, p 8). Oma olemuselt on sama sisuga avalikus kohas käitumise üldnõuete rikkumine, kui see on toime pandud vägivallaga (KarS § 263 lg 1 p 1, KarS hetkel kehtiv redaktsioon

<https://www.riigiteataja.ee/akt/110072020018>). Seega kahjustas kaebaja poolt toime pandud kuritegu avalikku korda kui õigushüvet ja kannatanu tervist kui õigushüvet. Selle kuriteo toimepanemises osales tema alaealine vend.

42. Kui vaadata seadusandja eesmärki ja LasteKS § 20 lg-s 1 ja lg-s 1¹ määratlenud koosseise, siis kohtu hinnangul on põhjendatud analüüsida kaebaja poolt toimepandud kuritegu seonduvalt inimkaubandusega, täpsemalt seonduvalt KarS §-ga 175. KarS § 175 pealkiri on *Inimkaubandus alaealise suhtes* (KarS hetkel kehtiv redaktsioon <https://www.riigiteataja.ee/akt/110072020018>), varasem kuni 01.07.2019 pealkiri oli *Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil*, <https://www.riigiteataja.ee/akt/113032019077>).

KarS § 175 sõnastus on järgmine: *noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest majandusliku kasu saamise eesmärgil või ilma selleta, et ta alustaks või jätkaks prostitutsiooniga või kuritegevusega tegelemist, tavapäratutel tingimustel töötamist, kerjamist või abielluks tahte vastaselt või astuks üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses.* Kui lähtuda ainult sõnastusest, siis võiks koosseisu tunnused *alaealise mõjutamine tegeleda kuritegevusega* tulla kõne alla.

Kohus leiab, et sõltumata koosseisu pealkirja ja sõnastuse teatud muutumist (04.04.2012 jõustunud redaktsioon võrreldes kehtiva redaktsiooniga) on inimkaubanduse keskseks tunnuseks alates kehtestamisest olnud ärakasutamissuhe (vt Riigikohtu 18.12.2017 otsus asjas 1-17-689, p 10). Samuti on oluline, millist tulemust soovitakse ärakasutamissuhtega saavutada. Riigikohus on viidatud otsuses leidnud, et *KarS §-de 133 ja 175 kohaldamisel on määrav see, kas teo toimepanija või mõni muu isik omandab või omandaks kannatanu ärakasutamise korral täielikult või osaliselt ärakasutamisest saadava kasu, nt raha või muu hüve* (p 11).

43. KrK § 202 (kuni 01.09.2002 kehtinud redaktsioonis) pealkiri on *Alaealise kaasatõmbamine kuritegevusele või prostitutsioonile* ning karistatavad teoalternatiivid on *alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise eest prostitutsiooniks*

Riigikogu tahe LasteKS § 20 lg 1¹ kehtestamisel oli lähtuda LasteKS § 20 lg-s 1 sätestatud koosseisudest. KarS § 175 koosseisu kirjeldusele võiksid tekstiliselt vastata KrK § 202 koosseisu alternatiivid *alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele või prostitutsioonile, samuti alaealise kasutamise eest prostitutsiooniks*. Teo alternatiiv *alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele* on üldsõnaline, hõlmates kõiki kuritegusid, välja arvatud koosseisus konkreetselt nimetatud alternatiivid. Seega võib teo alternatiiv hõlmata näiteks varavastasele kuriteole kaasatõmbamist.

Seadusandja dekriminaliseeris 14.04.2012 KrK §-le 202 vastava sisuga koosseisu - *KarS § 181 Alaealise kaasatõmbamine kuriteo toimepanemisele* (RT I, 04.04.2012, 1). Dekriminaliseerimine toimus samaaegselt KarS § 175 kehtestamisega. Seega oleks Riigikogu LasteKS § 20 lg 1¹ loetelu kehtestades pidanud teadma, et KrK § 202 alternatiiv *alaealise kaasatõmbamine kuriteo toimepanemisele* ei ole enam karistatav. Selle jättis Riigikogu aga tähelepanuta.

Kogumis eeltoodud asjaolusid hinnates leiab kohus, et Riigikogu ei arvestanud KrK § 202 koosseisu tervikuna LasteKS § 20 lg 1¹ teksti lisades muutunud õiguslikku situatsiooni ega kaalunud, kas kõik KrK § 202 alusel karistatavad teod on oma olemuselt sellised, et nad keelu eesmärgile. LasteKS § 20 loogika seisneb selles, et konkreetne koosseis, mille eest isikut on karistatud, väljendab endas konkreetsest isikust lähtuvat ohtu. Sellest loogikast lähtuvalt ei

kuulu kaebaja nende isikute hulka, kelle puhul on põhjendatud keeld kutsetegevuse kaudu lastega kokku puutuda.

44. Keelu mõõdukuse hindamisel arvestab kohus samuti keelu intensiivsust: arhiveeritud karistusandmeid *säilitatakse 50 aastat arhiivi kandmise kuupäevast arvates* (KarRegS § 25 lg 6 teise lause). Tegemist on kaebaja põhiõiguste äärmiselt pikaajalise piiranguga.

45. Lähtudes otsuse p-des 41-44 toodud põhjendustest leiab kohus, et LasteK § 20 lg 1¹ on osas, milles vastav säte viitega KrK §-le 202 ei võimalda treeneri kutset anda isikule, keda on karistatud alaealise kaasatõmbamise eest kuriteo toimepanemisele, sõltumata kuriteo asjaoludest, põhiseadusega vastuolus ning kohus jätab LasteKS § 20 lg 1¹ kohaldamata.

Vastustaja tunnistas kaebaja kutsetunnistuse kehtetuks üksnes LasteKS § 20 lg 1¹ alusel. Kuna kohus tunnistas LasteKS § 20 lg 1¹ põhiseaduse vastaseks, tegutses vastustaja õigusvastaselt. Kohus rahuldab kaebuse ja tühistab vaidlustatud haldusakti.

46. Menetluskulud kannab pool, kelle kahjuks otsus tehti (HKMS § 108 lg 1). Otsus tehti vastustaja kahjuks. Seetõttu tuleb menetluskulud jätta vastustaja kanda.

HKMS § 109 lg 6 kohaselt mõistab kohus välja üksnes vajalikud ja põhjendatud menetluskulud. Kaebaja esitas 29.01.2021 menetluskulude nimekirja ja maksekorralduse kulude kandmise tõendamiseks, mille kohaselt on õigusteenuse kuludeks 500 eurot (koos käibemaksuga). Kohtu hinnangul on asja mahtu ja sisu arvestades õigusteenuse kulud selles ulatuses põhjendatud. Lisaks kuulub vastustaja poolt hüvitamisele riigilõiv 15 eurot. Kaebajal tuleb vastustajale teatada andmed, mille alusel saab vastustaja kulud hüvitada.

47. Kohtu menetluses oli EOK otsuse tühistamise nõue, kuid mitte Spordikoolituse ja -Teabe Sihtasutuse 21.09.2020 otsuse tühistamise nõue. Kaebaja loobus sellest nõudest 02.03.2021 kinnitades, et ta on teadlik nõudest loobumise tagajärgedest. Kohus võtab vastu nõudest loobumise ja lõpetab selles osas menetluse (HKMS § 152 lg 1 p 3, 152 lg 3).

48. Kohtuotsuses võidakse asendada andmed, mis võimaldavad andmesubjekti identifitseerida (HKMS § 175 lg 3). Kohtu hinnangul on kaebaja isikuandmete avaldamata jätmine põhjendatud, kuna otsus sisaldab teavet tema arhiveeritud karistusandmete ja karistamise asjaolude kohta.

(allkirjastatud digitaalselt)

Tristan Ploom